

ДВЕ ПРАВОПИСНИ РЕФОРМИ ОТ 1945 Г. – ЕДНА ПОЛИТИЧЕСКА ЦЕЛ

Антони СТОИЛОВ

Югозападен университет „Неофит Рилски“

E-mail: ant100@abv.bg

TWO SPELLING REFORMS FROM 1945 – ONE POLITICAL GOAL

Antoni STOILOV

South-West University „Neofit Rilski“

E-mail: ant100@abv.bg

ABSTRACT: The paper tracks the nature of the spelling reforms carried out in the middle of the twentieth century in the neighboring countries of the present-day Republic of Bulgaria and the Republic of Macedonia.

The author shows the linguistic nature of each of these reforms and explains why he believes that they both synchronously pursue the political goal of the political leaderships of the two Communist countries. Their aim is to replace the Bulgarian national consciousness of the population living in the geographical areas of Vardar Macedonia and Pirin Macedonia with Macedonian consciousness in pursuance of the decision of the Communist International from 1934.

The purpose of the spelling reform in the Republic of Macedonia is to remove the phoneme „ъ“. The Bulgarian graphic system used in the geographic area of Macedonia is planned to be replaced with a Serbian graphic system. Thus, the connection between the Western Bulgarian and the Eastern Bulgarian dialects is cut off, resulting in the disunion of the above mentioned groups. This is done in order to satisfy the ambitions and the behind-the-scenes arrangements of the Communist leaders of the Bulgarian Workers' Party (Communists), the Macedonian Communist Party and the Yugoslav Communist Party during the Second World War on the so-called Macedonian question.

Part of the Macedonian question is the abandonment of the Bulgarian Workers' Party (Communists) from the historical truth about the Bulgarian nationality of the Bulgarians from the three parts of the geographic area of Macedonia - Vardar, Aegean and Pirin Macedonia - and the replacement of their Bulgarian national consciousness with Macedonian.

KEYWORDS: spelling reforms, political goals, Bulgarian national consciousness, replacement, artificial formation, Macedonian identity

С Указ № 42 Министерството на народното просвещение, в бр. 47 на Държавен вестник от 27 февруари 1945 г., публикува Наредба закон, с която дошлата чрез преврат на 9.09.1944 г. и управляваща след това Българска работническа партия (комунисти) установява нов правопис (вж. ДВ, бр. 47/1945 г.). С него комунистическата партия заменя действащия близо пет десетилетия по времето на буржоазната власт Дриновско-Иванчевски правопис, който е първият официален български правопис, въведен в употреба през 1899 г.

Основите на този нов правопис се поставят в периода 1941–1944 г., когато материали, публикувани в нелегалния комунистически печат от това време, се пишат с нов, фонетичен правопис (Ангелова, 2014, с. 71). Този правопис е известен и като отечественофронтовски правопис заради политическия субект Отечествон фронт – нова политическа организация, доминирана от партията на българските комунисти, включваща в състава си и некомунистически политически формации. На 17 юли 1942 г. петчленното ръководство на Българската работническа партия (комунисти), позиционирано в Съветския съюз, публикува програмата на Отечествения фронт, в която наред с излизането на България от Тристранния пакт, се предвижда и да се свика Велико народно събрание, което да реши монархията в страната да бъде премахната (Недев, 2007, с. 503).

За спецификата на правописната реформа от февруари 1945 г. пишат и автори тогава (Андрейчин, 1945; 1964; 1973; 1986; Георгиев, 1944; 1979; Петканов, 1944; Т.-Балан 1944 и др.), и автори от съвременността (Ангелова, 2014, с. 71–83; Вътов, 1995, с. 191; ГСБКЕ, 1993, с. 288; с. 290; и др.). Нито едните обаче, нито другите обръщат внимание на факта, че успоредно с тази реформа (тя се извършва през есента на 1944 г. и зимата на 1945 г.), по същото време се извършва и друга правописна реформа в една току-що създадена съседна на България държава – на 2-и август 1944 г. в манастира „Прохор Пчински“ (днес на сръбска територия), се учредява Антифашисткото събрание на народното освобождение на Македония (АСНОМ), което 1) провъзгласява Вардарска Македония за съставна република на Югославската федерация (Ангелов, 1999, с. 8) и 2) взема решение да се създадат македонска азбука и македонски литературен език (Стенографски белешки, 1993, с. 44), чрез които да се обслужват административните нужди в новосъздадената държава Федеративна

република Македония (днес FYROM). В състава на тази новообразувана федерална Македония влиза само един от трите дяла на географската област Македония – Вардарският. От останалите две нейни части, Пиринска Македония остава в границите на България, а Егейска Македония – в границите на Гърция. До XIX век тези три нейни дяла (те се числят към географската област Македония) са в границите на Османската империя, а в резултат на балканските войни в началото на XX век и Първата световна война цялата географска област влиза в границите на три държави – Гърция (Егейска Македония), Сърбия и Югославия (Вардарска Македония) и България (Пиринска Македония). Малка част от областта след Втората световна война влиза и в границите на Албания. Историческите източници са категорични – македонската държава на Филип и на Александър Македонски престава да съществува през II век пр. Хр. От II век пр. Хр. до началото на IX век географската област Македония е в границите на Римската империя. От 837 г. до 1282 г. преобладаващата част на географската област Македония се числи към българската държава, в която основният и доминиращ етнос са българите. В продължение на 107 г. (1282–1389) части от географската област Македония е в границите на Сърбия. След битката при Косово поле през 1389 г. географската област Македония, както и огромната част от Балканите, са под османско владичество в границите на Османската империя (вж. Андреев, Пантев, 2004; Бешевлиев, 1932, с. 15–32; Гиндин, 1987; Димитров, 2000; КЕТД, 1993; Лалков, 1995, с. 12; Порожанов, 1998; Порожанов, 2005, с. 1–5; Hammond, 1972; Theophilacti, 1915 и др.). Затова само и единствено от гледна точка на геостратегическите интереси на Съветския съюз може да се обясни решението на Третия комунистически интернационал от 1934 г. (той съществува от 1919 г. до 1943 г., неговото седалище е Москва и се ръководи от руснака Григорий Зиновиев, а българската секция на тази организация – от българския комунист Георги Димитров). На 11 януари 1934 г. Балканският секретариат на Изпълнителния комитет на Комунистическия интернационал приема в Москва за свой официален документ (утвърден с Протокол № 207 на Политическия секретариат на организацията) „Резолюция по македонския въпрос“ (вж. ЦДА, мф. 62 б, к. 45–48). И до днес този документ се сочи като един от най-важните, довел до изкуственото създаване на македонска държава, нация и език през 1944 г. близо двадесет и два века след като държавата на Филип и на Александър Македонски престава да съществува. Отговор на въпроса защо е необходимо след двадесет и два века (!!!) да се възкреси македонската идея дава още през 1887 г. Стоян Новакович – сръбски посланик в Цариград, който в доклад до министъра на просветата в Белград представя свой план за подмяна на българското национално самосъзнание в географската област Македония със сръбско чрез временно изграждане на македонско самосъзнание: „Тъй като българската идея, както е известно на всички, е пунала дълбоки корени в Македония, аз смятам, че е почти невъзможно да се разколебае тя напълно, като противопоставяме само сръбската идея. Тази идея, опасявам се, не би била в състояние като чисто и голо противопоставяне да потисне българската идея и затова сръбската идея би имала полза от някакъв съюзник, който би бил рязко против българизма и който би имал в себе си елементите, които биха могли да привлекат към себе си народа и народните чувства, като ги отцепят от българизма. Този съюзник аз виждам в македонизма.“ (Цамбазовски, 1964, с. 141). Още по време на Втората световна война „македонският въпрос е обект на задкулисни договаряния между ръководствата на Югославската комунистическа партия, Македонската комунистическа партия и Българската работническа партия (комунисти). Спорните въпроси се доуточняват от съветското ръководство, ползващо се с правото да бъде „безпристрастен“ арбитър по един безспорно несъветски проблем. Фактите сочат, че като страна в тези безпринципни договаряния ръководството на българската компартия предава без какъвто и да е натиск българските национални интереси. То приема безпрекословно всички югославски искания, съгласява се с всички „другарски“ съвети, идващи от Москва. Българската работническа партия (комунисти) се договаря по македонския въпрос и в частност за бъдещето на Пиринска Македония „тайно, зад гърба на българския народ и съюзниците си от Отечествения фронт“ (Ангелов, 1999, с. 3). Обект на договорките е съдбата на Пиринска Македония, тъй като Вардарска Македония през 1944 г. е включена като федеративна единица в състава на югославските републики, а Егейска Македония по време на Втората световна война е в границите на Гърция. Сближаването по това време на позициите между България и Югославия по дебата им за съдбата на частите на географската област Македония обаче не остават в тайна и се следят с интерес както от Англия, така и от Турция и Гърция (Ангелов, 1999, с. 10–11; Чепреганов, 1995, с. 41), още повече че англичаните са съвсем наясно, че решаването на македонския въпрос зависи най-вече от интересите

на Москва (вж. пак там; вж. ЦПА). Благодарение на прозорливото британско разбиране, че ако в България и Югославия след Втората световна война дойдат на власт левите сили, този факт няма да бъде в унисон с английските интереси в региона, Англия предприема енергични действия и в крайна сметка успява да осуети намерението Егейска Македония и Пиринска Македония да бъдат включени в планираната балканска федерация (Ангелов, 1999, с. 11; с. 48–54). И ако за Егейската част на географската област Македония въпросът с оставането ѝ в държавните граници на Гърция може да се счита за окончателно решен, не така сигурно стоят нещата с Пиринската част (Вардарската вече е със статут на федерална държава във федерална Югославия), тъй като югославската и българската страна „не правят само публични декларации за въображаемо „обединение на македонския народ“ и най-тясно сближение, а действат целенасочено за тяхното постигане“ (Даскалов, 1989, с. 75; Палешутски, 1985, с. 320). Отношението на населението в Пиринска Македония към планираното „обединение на македонския народ“ и присъединяване на тази част на географската област Македония към югославската федерация обаче е напълно отрицателно (вж. Ангелов, 1999, с. 18; с. 19; с. 56–63). Затова след началото на 1945 г. „настъпва промяна в анексионистичната тактика спрямо Пиринска Македония“ (Ангелов, 1999, с. 75). Целта пак остава същата, само че се планира преходен период, през който да се внедри македонско самосъзнание на населението в тази географска част на областта чрез изучаване на „македонския език“ в училищата на Пиринска Македония (Стенографски протоколи, с. 401).

От късната есен на 1944 г. (27 ноември) до края на пролетта на 1945 г. (3–7 май) в Скопие провеждат своите заседания три езикови комисии. Във времето от 27 ноември до 3 декември 1944 г. заседава и взема решения т. нар. Първа езикова комисия. Нейна основна задача е да реши въпроса за азбуката, на чиято основа ще се създаде македонският литературен език. Блаже Конески – член на комисията и бъдещ академик лингвист, „скандално се опитва да наложи сам своята позиция за цялостно приемане на сръбската азбука“ (Драгнев, 1998, с. 21). Отстоява позицията в нея да присъстват типично сръбските графемѝ Њ и Ђ (Ристески, 1988, с. 268), които нямат нищо общо със звуковата страна на диалектите, говорени в географската област Македония, а буквата ъ, с която дотогава книжовниците там си служат в продължение на векове, да се изхвърли от азбуката. Защото я няма в сръбската азбука на Вук Караджич, но я има в българската. И не само това. В цитираното вече писмо от 1887 г. на Стоян Новакович до министъра на просветата в Белград той излага и идеите си по отношение на работата, която предстои да извърши сръбската пропаганда в географската област Македония, за да бъде осъществен планът за преходен период в посърбяването на македонските българи: „... Би трябвало да се състави един македонски буквар, който ще бъде споен и смесен със сръбския, но така, че да съдържа две третини македонски, а една третина сръбски език, и то във втората половина. Сръбският правопис, който сръбският език успешно отдели от някогашната руско-славянска смесица, ще им омилее на македонците техния роден диалект и ще ги отчужди от тежкия и заплетен исторически правопис, с който си служат българите и като по-проста и по-удобна работа, ще разклати у народа най-дълбоките корени на българската пропаганда и на българската писменост, които българите са широко разпространили“ (Цамбазовски, 1964, с. 141). Според Конески „всичко, което е типично сръбско, е нужно за Македония, а онова, което напомня за българската азбука, трябва да се изхвърли. Нищо, че над хиляда години тя се употребява в Македония. Доводите на другите участващи в дискусиата, които много по-добре владеят теорията, а имат и дългогодишна практика, остават без значение“ (Драгнев, 1998, с. 22). Ще се окаже обаче, че тези „открито просръбски позиции“ (Драгнев, 1998, с. 17) Конески отстоява без успех, защото членовете на Комисията чрез гласуване (!?) с 9 гласа „За“ и 2 „Против“ решават в азбуката да присъстват буквите *ќ*, *ѓ*, *љ* и *њ*, с 8:3 гласа – да присъства буквата *ј*, с 9:2 гласа – да присъства буквата *ъ*, с 10:1 гласа – да присъстват буквите *ц* и *с* (Кочев, Кронщайнер, Александров, 1993, с. 41–42). Разбрал, че десет от 12-членната Комисия категорично са против цялостно въвеждане на сръбската азбука, Конески „демонстративно напуска работата“ (Драгнев, 1998, с. 22) на Първата езикова комисия „в знак на протест, че не се приема изцяло сръбската азбука и започва подмолна дейност да бъде осуетено решението на официалната комисия“ (Шклифов, 2002, с. 16). Напускането на заседанията от бъдеща лингвистична икона на Република Македония (FYROM) никак не впечатлява единственото политическо лице в тази комисия Епаминонда Попандонов, представител на Антифашисткото събрание на народното освобождение на Македония (АСНОМ), който на XIV заседание (7.12.1944 г.) на Президиума на АСНОМ прочита приетата от Първата езикова комисия Резолюция за македонската азбука. Във въведението си той подчертава, че в

работата на Комисията са взели участие най-добрите познавачи на македонския език и затова смята, че тя достойно е изпълнила поставената задача и всички в АСНОМ трябва да са доволни от нейната работа (Драгнев, 1998, с. 23).

Политическата ситуация в новообразуваната държава в самия край на 1944 г. и в началото на новата 1945 г. обаче се променя – на своето Второ заседание (29.12.1944 г.) АСНОМ решава да създаде Съд за защита на македонската национална чест (Ангелов, 1999, с. 79), а в самото начало на 1945 г. в Скопие, Битоля, Велес, Куманово и Прилеп властите убиват 1260 души само защото имат смелостта да изявят своето българско национално самосъзнание (Терзиев, 1991, с. 27). Използват се разнообразни поводи за саморазправа с хората, изявили различно самосъзнание от македонско (Ангелов, 1999, с. 79–80). В такива условия е сформирана и работи Втората езикова комисия (15.02.1945 г. – 15.03.1945 г.), която съвсем разбираемо „избира за македонска изцяло сръбската азбука“ (Драгнев, 1998, с. 26) в пълния ѝ вид (Драгнев, 1998, с. 28). Връщането в употреба на сръбската азбука обаче „предизвиква възмущение сред по-голямата част от македонските интелектуалци“ (Драгнев, 1998, с. 28), поради което от Белград Милован Джилас – висш функционер на Централния комитет на Комунистическата партия на Югославия, с телеграма до Централния комитет на Комунистическата партия на Македония нарежда спешно в Белград да пристигнат трима от членовете на Втората комисия (Блаже Конески, Венко Марковски и Веселинка Малинска), за да се реши окончателно въпросът с македонската азбука (Драгнев, 1998, с. 28). Блаже Конески е представител на членовете на Втората комисия, които настояват за македонска да се използва сръбската азбука, а Венко Марковски отстоява решенията на Първата езикова комисия (неслучайно в началото на първото заседание на Втората езикова комисия Марковски, разбрал, че нейната основна цел е да ревизира решенията на Първата езикова комисия, заявява: „Учениот свет ке ни се смее“. (Драгнев, 1998, с. 26). Така изразителите на двете крайни страни в спора застават пред началника на отдел „Агитация и пропаганда“ на Централния комитет на Комунистическата партия на Югославия – Милован Джилас, и четиримата сръбски професори филолози – Радомир Алексич, Радослав Бошкович, Радован Лалич и Михайло Стеванович (Драгнев, 1998, с. 28). В тяхно присъствие Блаже Конески се отказва от претенциите си в новосъздаваната азбука да присъстват сръбските графемѝ Ђ и Ћ, а Венко Марковски се отказва от присъствието на българското Ђ. По този начин „в азбуката, наложена от Джилас, остават сръбските графемѝ Љ, Њ, Ј и Џ, а българизмѝт Ђ отпада“ (Драгнев, 1998, с. 29). Задачата на свиканата на 3.05.1945 г. в Скопие (веднага след решението в Белград) Трета езикова комисия е само да състави резолюция, в която да обясни постигнатите в Белград договорености за буквения състав на македонската азбука. Правителството на новообразуваната федеративна Македония узаконява тази резолюция, като тя е публикувана в празнични броеве на официоза „Нова Македония“ (Драгнев, 1998).

В крайна сметка със заседанията на трите езикови комисии в Скопие целта е постигната – използваната столетия във Вардарска Македония българска графична система е заменена със сръбска в стремежа българското народностно съзнание там да бъде заменено с „македонско“ – по това време „великосръбските интереси налагат отдалечаването на македонската книжовна норма от българския език с цел постепенното претопяване на българите в Македония и налагането на югославска, т. е. сръбска народност“ (Шклифов, 2002, с. 14).

По същото време, когато в Скопие заседават трите езикови комисии, в София, в условията на съветска окупация на страната, дошлото чрез преврат правителство на коалиционния Отечествен фронт назначава 25-членна комисия от езиковеди, литературоведи и писатели, която от септември 1944 г. до февруари 1945 г. организира дискусия, чиято цел е да реформира използвания до 9.09.1944 г. български правопис в посока на неговото осъвременяване (Ангелова, 2014, с. 71). Уж да реформира, защото в крайна сметка основната цел на предлаганите промени се оказва друга. Затова, вероятно прозрели демагогската ѝ същност, едни от интелектуалците филолози и писатели от тогавашното време приемат предложените промени с резерви или се обявяват категорично против (Найденев, 1944; Петканов, 1944 и др.); други, предимно от средите на подкрепящите новодошлата власт, в духа на изискването да се спазва партийната дисциплина, одобряват предложените промени (Георгиев, 1944; Балан, 1944; Павлов, 1944). В крайна сметка в бр. 47 на „Държавен вестник“ от 27 февруари 1945 г. е публикувана Наредбата закон, с която се оповестяват въведените промени в него, отменя се Законът за отменяване на Закона за общ български правопис от 1923 г. и всичко друго, което противоречи на новоприетата сега Наредба закон и тя се туря в действие веднага (вж. ДВ, бр. 47/1945 г. текста на чл. 8 и след него).

Външно погледнато, предлаганият нов правопис от 1945 г. е по-опростен. Например – слага се край на употребата на буквите **Ѣ** и **Ѥ** в края на думата, тъй като там, в тази позиция, те нямат звукова стойност. Решението за премахване на писането на двата ерови вокала в края на думата, тъй като вече нямали звукова стойност, може да се приеме само с огромни резерви, тъй като в тази позиция еровите вокали, които означава всяка от тези две графеме, нямат звукова стойност поне от десетина века по-рано, но това не пречи с нищо на българската писмена практика и в духа на традицията – старобългарската, среднобългарската и новобългарската, те се пишат чак до 1945 г.

Отечественофронтовският правопис от 1945 г. изхвърля от графичната ни система и графемата **Ѣ**, с която от времето на писменото засвидетелстване на българския език с помощта на кирилската азбука, та чак до 1945 г., се отбелязва старобългарският заден носов вокал и неговите застъпници. В народните ни говори от цялото наше езиково землище и във времето до 1945 г., и през 1945 г., а и до днес, е налице различен тип негов изговор – носов (срв. *гѣ"ба*, *мѣ"ка* с **ГѢБА** ‘гѣба’ и **МѢКА** ‘мѣка’; срв. *па"т*, *пѣ"т*, *пѣ"т* с **ПѢТЪ**), широк (срв. *мои*, *мѣи* с **МѢЖЬ**), с нормален по широчина вокал (срв. *рѣка*, *рака*, *рока*, *рука* с **РѢКА**). Този различен тип изговор не пречи през вековете застъпникът на стб. заден носов вокал да се отбелязва графически с **Ѣ**, включително и във времената буквално до правописната реформа от 1945 г. Така с начина на изписване на застъпника на старобългарския заден носов вокал като **Ѣ**, българите от всички краища на езиковото си землище, независимо дали вън или вътре в държавните предели, до 1945 г. остават единни в своето многообразие.

Отечественофронтовската правописна реформа от 1945 г. слага край и на употребата на графемата **Ѣ** в съвременната ни писмена практика. Слага се край на традиция, която също повече от единадесет века битува в българската писмена практика. Затова някои езиковеди основателно квалифицират премахването на писането на **Ѣ** в българската писмена практика като антинационално (Шклифов, 2002, с. 14).

Изхвърлянето на **Ѣ** от нашата азбука с помощта на правописната реформа от 1945 г. е напълно предумишлен, най-вече – политически акт. По този начин се премахва обединяващото звено между западните български говори и източните български говори, т. е. между западния българин (в това число и този от географската област Македония) и източния българин най-вече за да се удовлетворят амбициите и се изпълнят задкулисни договарки на комунистическите ръководства на Българската работническа партия (комунисти), Македонската комунистическа партия и Югославската комунистическа партия по време на Втората световна война по т. нар. македонски въпрос, част от решаването на който е отказът на БРП (к) от историческата истина за българската народностна принадлежност на българите от трите дяла на географската област Македония – Вардарският, Егейският и Пиринският, и подмяната на българското им народностно съзнание с македонско.

И досега не се обръща внимание на ред „случайности“, имащи отношение към постигането на поставената цел: а) по едно и също време ръководствата на Българската работническа партия (к) и на Македонската комунистическа партия формират езикови комисии; б) тези езикови комисии заседават по едно и също време: *македонската* – в периода 27.11.1944 г. – 3.12.1944 г. (т. нар. *Първа езикова комисия*), 15.02.1945 г. – 15.03.1945 г. (т. нар. *Втора езикова комисия*), 3.05.1945 г. (т. нар. *Трета езикова комисия*); *българската* – от септември 1944 г. до февруари 1945 г.; в) и двете езикови комисии вземат решения, които да скъсат връзката на македонския българин с България: македонската – като изхвърля от графиката на новосъздадения „език“ буквата **Ѣ**, която е символ на българщината; българската – като изхвърля от употреба **Ѣ**, с което освен че отнема от съзнанието на българина чувството за приемственост между сегашната и старата българска книжнина, но и налага силово на западния българин от Народна република България да „яка“, в противовес на безизключителното „екане“ на българите, останали в пределите на новосъздадената държава Македония.

Вместо да утвърди изговор [e] на мястото на **Ѣ**, който преобладава в цялата българска езикова територия, Комисията постановява на неговото място да се изговаря и пише **я** или **е** в зависимост от фонетичните условия (вж. чл. 4 на Наредбата закон). Това решение разкъсва българската езикова територия на две равни части – източна, в която на мястото на **Ѣ** се изговаря **я** и преобладаващо **е**, и западна, в която векове на мястото на **Ѣ** се изговаря само **е**, независимо от фонетичните условия. Огромната част от тази западна половина на българската езикова територия

съставя Вардарската част на географската област Македония, която обаче от август 1944 вече е с федерален статут в състава на федерална Югославия, а другата голяма част от тази западна половина на българската езикова територия съставя Пиринската част на географската област Македония, която югославският и българският комунистически елит възнамеряват да включат в една обединена македонска държава (Ангелов, 1999, с. 51). На мястото на **Ѣ** и във Вардарска Македония, и в Пиринска Македония от векове се изговаря вокалът **е**. Така с чл. 4 на Наредбата закон българската комунистическа власт извършва предателство спрямо българските македонски диалекти („македонски“, разбирани като български диалекти от географската област Македония) в Пиринска Македония и във Вардарска Македония, защото смисълът на една национално отговорна езикова реформа е да обединява, а не да разединява.

Благодарение на активността и настойчивостта на английската дипломация, „включително със съдействието на САЩ и не без участието на СССР“ (Ангелов, 1999), подготовяното присъединяване на Пиринска Македония към Вардарска Македония е предотвратено (Ангелов, 1999, с. 48–55), но в историята на езиковото строителство заседанията на езиковите комисии от края на 1944 г. и в началото на 1945 г. от двете страни на Пирин ще останат като пример как езиковите реформи може да се използват за постигане на политически цели.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Ангелов, В. (1999)** Хроника на едно национално предателство. Опитите за насилствено денационализиране на Пиринска Македония (1944–1949 г.). Благоевград: УИ „Н. Рилски“, 303 с. (*Angelov, V. Hronika na edno natsionalno predatelstvo. Oritite za nasilstveno denatsionalizirane na Pirinska Makedonia (1944–1949 g.). Blagoevgrad: UI “N. Rilski”, 303 s.*)
- Ангелова, В. (2014)** Българските езиковеди и правописната реформа от 1945 г. // *Проглас*, 23 (2), с. 68–85. (*Angelova, V. Bulgarian Linguists and the Spelling Reform of 1945. // Proglas, 23 (2), s. 68–85.*)
- Андреев, Й., А. Пантев (2004)** Българските ханове и царе от Хан Кубрат до Цар Борис III (исторически справочник). В. Търново: Абагар, 368 с. (*Andreev, Y., A. Pantev. Bulgarskite hanove i tsare ot Han Kubrat do Tsar Boris III (istoricheski spravochnik). V. Tarnovo: Abagar, 368 s.*)
- Андрейчин, Л. (1945)** Упътване за правописа на българския книжовен език. София: Държавно издателство (в съавторство). (*Andreychin, L. Upatvane za pravopisa na bulgarskiya knizhoven ezik. Sofia: Darzhavno izdatelstvo (v saavtorstvo).*)
- Андрейчин, Л. (1964)** Българският език през нашето социалистическо двацетилетие. // *Български език*, кн. 4–5, с. 282–288. (*Andreychin, L. The Bulgarian Language During our Socialist Twenty Years. // Balgarski ezik, kn. 4–5, s. 282–288.*)
- Андрейчин, Л. (1973)** Правопис и правописна култура. Особености и развитие на българския правопис. – В: Въпроси на българския правопис. София: Народна просвета, с. 5–14. (*Andreychin L. Spelling and Spelling Culture. Peculiarities and Development of Bulgarian Spelling. – V: Vaprosi na bulgarskiya pravopis. Sofia: Narodna prosveta, s. 5–14.*)
- Андрейчин, Л. (1986)** Из историята на нашето езиково строителство. София: Народна просвета, 225 с. (*Andreychin L. Iz istoriyata na nasheto ezikovo stroitelstvo). Sofia: Narodna prosveta, 225 s.)*
- Бешевлиев, В. (1932)** Към въпроса за народността на старите македонци. // *Годишник на Софийския университет, Историко-филологически факултет*, XXVIII, 8. (*Beshevliev, V. To the Question of the Nationality of the Old Macedonians. // Godishnik na Sofiyskia universitet, Istoriko-filologicheski fakultet, XXVIII, 8.*)
- Вътов, В. (1995)** Фонетика и лексикология на българския език. В. Търново: Абагар, 480 с. (*Vatov, V. Fonetika i leksikologia na bulgarskiya ezik. V. Tarnovo: Abagar, 480 s.*)
- Георгиев, Вл. (1944а)** За нов правопис. Защо фонетичен правопис? // *Дъга*, 20.IX. 1944. (*Georgiev, Vl. For a New Spelling. Why Phonetic Spelling? // Daga, 20.IX.1944.*)
- Георгиев, Вл. (1944б)** Колко струва ер-голям на България? // *Дъга*, 21.IX.1944. (*Georgiev, Vl. How Much Does the “Ъ” Cost Bulgaria? // Daga, 21.IX.1944.*)
- Георгиев, Вл. (1944в)** Правописът и пишещата машина. // *Дъга*, 22.IX.1944. (*Georgiev, Vl.*

- Spelling and the Typewriter. // *Daga*, 22.IX.1944.)
- Георгиев, Вл. (1944г)** Народно правителство – народен правопис. // *Дъга* 25.IX.1944. (*Georgiev, Vl. National Government – National Spelling. // Daga*, 25.IX.1944.)
- Георгиев, Вл. (1944д)** Правописът. // *Литературен фронт*, 12.X.1944. (*Georgiev, Vl. Spelling. // Literaturen front*, 12.X.1944.)
- Георгиев, Вл. (1979)** Значението на правописната реформа от 1944 г. // *Език и литература*, 34 (1), с. 5–8. (*Georgiev, Vl. The Meaning of the 1944 Spelling Reform. // Ezik i literatura*, 34 (1), s. 5–8.)
- Гиндин, Л. А. (1987)** К вопросу о статусе языка древних македонцев. – В: Античная балканистика. Москва: Наука. (*Gindin, L. A. To the Question of the Status of the Language of the Old Macedonians. – V: Antichnaya balkanistika. Moskva: Nauka.*)
- Даскалов, Г. (1989)** Българо-югославски политически отношения 1944–1945. София: УИ „Св. Кл. Охридски, 1989. (*Daskalov, G. Balgaro-yugoslavski politicheski otnoshenia 1944–1945. Sofia: UI “Sv. Kl. Ohridski”.*)
- ДВ (1947)** *Държавен вестник*. Бр. 47, 25 февруари 1945 г. (*Darzhaven vestnik. Br. 47, 25 fevruari 1945 g.*)
- Димитров, Б. (2000)** Десетте лъжи на македонизма. София: Анико, с. 86. (*Dimitrov, B. Desette lazhi na makedonizma. Sofia: Aniko, s. 86.*)
- Драгнев, Др. (1998)** Скопската икона Блаже Конески – македонистски лингвист или сръбски политработник. София: Македонски научен институт, с. 56. (*Dragnev, Dr. Skopskata ikona Blazhe Koneski – makedonistski lingvist ili srabski politrabotnik. Sofia: Makedonski nauchen institut, s. 56.*)
- Џамбазовски (1964)** Ст. Новаковић и македонизам. // *Историски часопис*, XIV. (*Džambazovski. St. Novakovich and Macedonian Nationalism. // Istorijски часopis*, XIV.)
- КЕТД (1993)** Кратка енциклопедия: Тракийска древност. София: Аргес, 315 с. (*Kratka entsiklopedia: Trakiyska drevnost. Sofia: Arges, 315 s.*)
- Кочев, Ив., Кронщайнер, О., Ив. Александров (1993)** Съчиняването на т. нар. македонски книжовен език. София: Македонски научен институт. (*Kochev, Iv., Kronshtayner, O., Iv. Aleksandrov. Sachinyavaneto na t. nar. makedonski knizhoven ezik. Sofia: Makedonski nauchen institut.*)
- Лалков, М. (1995)** Владетели на България. Ханове, царе и държавници. София: Кибее, с. 64. (*Lalkov, M. Vladeteli na Balgaria. Hanove, tsare i darzhavnitsi. Sofia: Kibee, s. 64.*)
- Найденев, Д. (1944)** Не екзекутирайте малкия ер. // *Свобода*, 12.XI.1944. (*Naydenov, D. Don't Execute the „B“. // Svoboda*, 12.XI.1944.)
- Недев, Н. (2007)** Три държавни преврата или Кимон Георгиев и неговото време. София: Сиела, 503 с. (*Nedev, N. Tri darzhavni prevrata ili Kimon Georgiev i negovoto vreme. Sofia: Siela, 503 s.*)
- Павлов, Т. (1944)** Правописната реформа. // *Отечествен фронт*, 20.XI.1944. (*Pavlov, T. The Spelling Reform. // Otechestven front*, 20.XI.1944.)
- Палешутски, К. (1985)** Югославската комунистическа партия и македонският въпрос 1919–1945. София: БАН, 361 с. (*Paleshutki, K. Yugoslavskata komunisticheska partia i makedonskiat vapros 1919–1945. Sofia: BAN, 361 s.*)
- Петканов, К. (1944а)** Правописът. // *Мир*, 26.X.1944. (*Petkanov, K. Spelling. // Mir*, 26.X.1944.)
- Петканов, К. (1944б)** За правописната реформа. Антинаучно, антикултурно и реакционно. // *Изгрев*, 17.XII.1944. (*Petkanov, K. About the Spelling Reform. Anti-Academic, Anti-Cultural and Reactional. // Izgrev*, 17.XII.1944.)
- Порожанов, К. (1998)** Общество и държавност у траките средата на II – началото на I хил. пр. Хр. (в контекста на палеобалкано-западномалоазийската общност). *Studia Thracica*, 6. София: Рал-Колобър, 207 с. (*Porozhanov, K. Obshtestvo i darzhavnost u trakite sredata na II – nachaloto na I hil. pr. Hr. (v konteksta na paleobalkano-zapadnomaloaziyskatsata obshtnost). Studia Thracica*, 6. Sofia: Ral-Kolobar, 207 s.)
- Порожанов, К. (2005)** Научно-изследователско електронно списание „Известия по история“, бр. 3, с. 1–5. (*Porozhanov, K. Nauchno-izsledovatel'sko elektronno spisanie „Izvestiya po istoria“*, br. 3, s. 1-5.)
- Ристески, Ст. (1988)** Создавањето на современиот македонски јазик. Скопје. (*Risteski, St. Sozdavan'eto na sovremeniot makedonski jazik. Skopje.*)
- Стенографски белешки** Стенографски белешки од конференциите на филолошката комисија за

- (1993) установуене на македонската азбука и македонскиот литературен јазик, одржани во време од 27 ноември до 3 декември 1944 година, во салата на Градскиот одбор во Скопје. – В: Ив. Кочев, Ото Кронштајнер и Ив. Александров. Съчиняването на т.нар. македонски книжовен език. София: Македонски научен институт. (Stenographic notes from the conferences of the philological commission for the establishment of the Macedonian alphabet and the Macedonian literary language, held from November 27 to December 3, 1944, in the hall of the City Council in Skopje. – V: Iv. Kochev, Oto Kronshtayner i Iv. Aleksandrov. Sachinyavaneto na t.nar. makedonski knizhoven ezik. Sofia: Makedonski nauchen institut.)
- Стенографски протоколи (1949)** Пети конгрес на Българската комунистическа партия 18–25 декември 1948 г. Част 1. Стенографски протоколи, София: БКП, 670 с. (Peti kongres na Balgarskata komunisticheska partia 18–25 dekemvri 1948 g. Chast 1. Stenografski protokoli, Sofia: BKP, 670 s.)
- Т.-Балан, Ал. (1944а)** Нова България – нов правопис. // *Свобода*, 24.X.1944. (T.-Balan, Al. New Bulgaria – New Spelling. // *Svoboda*, 24.X.1944.)
- Т.-Балан, Ал. (1944б)** Правописътъ въ комисията. Решение за крайни Б. // *Отечествен фронт*, 25.X.1944. (T.-Balan, Al. Spelling in the Committee. A Decision about the Final “Б”. // *Otechestven front*, 25.X.1944.)
- Т.-Балан, Ал. (1944в)** Порочна присъда надъ еръ-малькъ. // *Свобода*, 14.XII.1944. (T.-Balan, Al. An Adverse Verdict on Б. // *Svoboda*, 14.XII.1944.)
- Терзиев, В. (1991)** Разговор за Македония. София. (Terziev, V. Razgovor za Makedonia. Sofia.)
- Чепреганов, Т. (1995)** Велика Британиа и Македониа 1944–1945. Документи. Скопие (по Ангелов 1999, с. 11). (Chepreganov, T. Velika Britania i Makedonia 1944–1945. Dokumenti. Skopie (po Angelov 1999, s. 11).)
- ЦДА** Централен държавен архив на Република България. (Tsentralen darzhaven arhiv na Republika Bulgaria.)
- ЦПА** Централен партиен архив, ф. 146, оп. 2, а. е. 1765, л. 113–126 (по Ангелов 1999, с. 11). (Tsentralen partien arhiv, f. 146, op. 2, a.e. 1765, l. 113–126 (po Angelov 1999, s. 11).)
- Шклифов, Бл. (2002)** За разширението на диалектната основа на българския книжовен език и неговото обновление. София. (Shklifov, Bl. Za razshirenieto na dialektnata osnova na balgarskia knizhoven ezik i negovoto obnovenie. Sofia.)
- Hammond, N. G. L. (1972)** A History of Macedonian. Oxford: Real-Ency.
- Theophilacti Bulgariae (1915)** Theophilacti Bulgariae arhiepiscopi Historia, martyrii XV martirum Pgr, CXXVII, col. 189. – В: Иванов, Йор. Българите в Македония. София: Държавна печатница. (Theophilacti Bulgariae arhiepiscopi Historia, martyrii XV martirum Pgr, CXXVII, col. 189. – V: Ivanov, Yor. Balgarite v Makedonia. Sofia: Darzhavna pechatnitsa.)